

Stolpen in Schermer gemeentelijk monument

Tien stolpboerderijen in Schermer zijn dinsdag 10 juli op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Het is het resultaat van een onderzoek naar de waardevolle cultuurhistorische bebouwing, dat in nauw overleg met de eigenaren heeft plaatsgevonden. De eigenaren van de stolpen die nu op de monumentenlijst staan, hebben zich aangemeld voor deze bescherming van hun pand. De nieuwe wethouder onderstreepte het belang van samenwerking met de eigenaren, door drie van hen te verrassen met een bezoekje.

Het agrarisch erfgoed in Schermer is bijzonder en waardevol. Het gaat vaak om eeuwenoude stolpen die al generaties in bezit zijn van dezelfde familie. De eigenaren, die om die reden vaak al heel zuinig zijn op hun pand, kunnen nu hun boerderij samen met de gemeente beschermen als monument. Na een eerste inventarisatie zijn vorig jaar ongeveer 100 boerderijen geselecteerd om nader te worden beoordeeld. Dit is gebeurd in samenwerking met de eigenaren, die vrijwillig konden deelnemen aan het onderzoek.

■ VERLIEFD OP DE PLEK

Eén van de monumenten die op 10 juli bezocht werden door wethouder Christiaan Braak, is de stolpboerderij van de familie van der Meer aan de Dorpsstraat 38 in Oterleek. "Wij hebben dit huis 28 jaar geleden gekocht," vertelt eigenaar Weri van der Meer. "We waren helemaal verliefd op de plek! En in de loop der jaren hebben we er al ontzettend veel aan gedaan. Elk jaar weer een nieuwe grote klus. Als je kijkt naar de staat waarin we het huis kochten! Nu is het echt een plaatje."

Wat heeft jullie bewogen je aan te melden voor de monumentenstatus?

"We werden ervoor uitgenodigd en bij de voorselectie stond onze boerderij hoog op de lijst. Dan ga je afwegen, waarom wel, waarom niet. En eerlijk gezegd vind ik het ook wel een fijne gedachte dat we voortaan een deel terug kunnen vragen van het geld dat we

Wethouder Christiaan Braak komt de familie van der Meer in Oterleek persoonlijk vertellen dat hun stolp de monumentenstatus heeft gekregen (boven) en de familie Koopman in Ursem (links onder). Foto: JJFoto.

Archeologen vinden verdwenen dorp bij De Woude

Op dit moment wordt in opdracht van de provincie gewerkt aan de N244 en de N246, van Wormerveer tot Alkmaar. Wegwerkzaamheden leiden tot grondverzet en om te voorkomen dat eventuele waardevolle archeologische resten verloren zouden gaan, zijn begin mei, voordat de werkzaamheden begonnen, archeologen op onderzoek uit gegaan. En met succes. Ze vonden de resten van een gebouw en andere sporen van het verdwenen dorpje Wouthuyse, een voorloper van buurtschap De Woude.

Lees verder op pagina 4 ►

Lees verder op pagina 2 ►

Vervolg van voorpagina

erin stoppen, in de vorm van subsidie.” Bang voor beperkende regelgeving is de familie van der Meer niet: “Alles wat we aan de buitenkant wilden veranderen, hadden we eigenlijk al gedaan. Maar altijd met gevoel voor het huis, zoals het gebouwd is. Zo’n monumentaal huis moet je niet naar je hand willen zetten. Je moet uitgaan van het huis en wat het te bieden heeft. En alles gaat tot nu toe in goed overleg met Monumentenzorg.”

■ MONUMENTALE STOLPEN

Van de stolpen die nu de monumentenstatus hebben gekregen, gaat het merendeel terug tot kort na de droogmakerij in 1635. Het kenmerkende van deze boerderijen is het piramidevormige dak en het zogeheten ‘vierkant’ of houten skelet dat doorloopt tot in de nok, waar hooi of graan in werd opgeslagen. De meeste stolpen in Schermer zijn in het bestemmingsplan aangemerkt met de dubbelbestemming cultuurhistorie. Dit betekent dat de vorm is beschermd en dat na afbraak dezelfde contour terug moet worden gebracht in de nieuwbouw. De status van gemeentelijk monument richt zich specifiek op het behoud van het historische gebouw als geheel. De beschermde stolpen worden alle bewoond en bij de helft is sprake van een agrarisch of gemengd bedrijf. Ze staan in, Grootchermer, Oterleek, Stompertoren, Ursem en Zuidchermer.

■ GOED NIEUWS

Wethouder Christian Braak is verheugd over de benoeming van de stolpen tot monument. Vandaar dat hij ervoor koos om drie van de eigenaren persoonlijk het goede nieuws te gaan vertellen: “Het agrarisch erfgoed in Schermer is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van de droogmakerij. Deze eigenaren kiezen voor behoud van hun boerderij tot in de verre toekomst. Het college onderschrijft deze keuze, want hiermee

dragen de eigenaren ook bij aan het behoud van het karakteristiek van het gebied.”

■ SUBSIDIE

Stolpen en andere agrarische bebouwing die op de gemeentelijke monumentenlijst staan, kunnen in aanmerking komen voor subsidie voor onderhoud en herstel. Er wordt 30% vergoed met een jaarmaximum van €6.000,-. Voor funderingsherstel met eventueel bijbehorend cascoherstel is dat eenmalig maximaal €12.000,-. Met ingang van 2018 is extra geld beschikbaar gesteld, zodat er financiële ruimte is voor eigenaren van nieuwe monumenten.

■ HUISBEZOEK OP MAAT

De stolpen zijn nader bekeken op hun monumentale waarden tijdens een huisbezoek. Hier is onder meer benadrukt dat niets hoeft worden teruggebracht in oude staat. Tot slot is gezamenlijk een beschrijving opgesteld die nodig is voor plaatsing op de lijst.

Eigenaren die ook geïnteresseerd zijn in een vrijblijvend huisbezoek of die vragen hebben, kunnen mailen naar erfgoed@alkmaar.nl

De stolpen in de gemeente Alkmaar die onlangs de monumentenstatus kregen.

Open Monumentendag zaterdag 8 september Stap eens binnen bij een open monument

Stap eens binnen bij een open monument. Op zaterdag 8 september staan 82 monumentale deuren open in de gemeente Alkmaar en ook dit jaar is er weer veel extra's te beleven met leuke activiteiten voor de jeugd. Het thema van de landelijke Open Monumentendag is dit jaar 'In

Europa'. En net als voorheen, is het informatiecentrum weer ingericht in de Grote Sint Laurenskerk.

Ontdek het complete programma op erfgoedalkmaar.nl

De monumenten zijn stuk voor stuk een bezoek waard. Overal zie je wel iets nieuws en word je verrast. Omdat ze niet allemaal op één dag te bezoeken zijn, is het goed om een eigen route samen te stellen. Kijk eens achterin de routegids en maak een themaroute langs kerken, hofjes of scholen. Of ga langs bij torens, militaire gebouwen, molens en gemalen. Volg de icoontjes op de plattegrond voor jeugdactiviteiten, optredens en exposities of gedichten en verhalen.

Een tip voor een dag met veel variatie is een dorpenroute. In de oude kernen van Schermer kun je bijvoorbeeld de unieke historie van de droogmakerij ervaren in poldermolens langs de vaarten in Schermerhorn en Ursem. En vergeet ook niet de historische dorpen Graft en De Rijk. Hier vaar je met de monumentenschuit van monument naar monument of van Graft naar De Rijk en terug. Bij een bezoek aan het Kleinste Huisje maak je een vaartocht door de polder.

■ ENTREE EN ACTIVITEITEN OVERAL GRATIS

De monumenten zijn geopend van 10.00-17.00 uur. De route is te volgen met een routegids met beschrijvingen van de monumenten of met een losse plattegrond. Deze liggen op diverse verspreidpunten. Zie ook erfgoedalkmaar.nl en vind de digitale route op alkmaaropdekaart.nl.

■ GRATIS TICKETS VOOR MONUMENTEN OP AFSpraak

Voor een aantal monumenten is een ticket nodig. De tickets zijn gratis maar moeten wel vooraf worden besteld. Bestellen via alkmaar.nl/openmonumentendag, telefonisch kan van ma. t/m za. tussen 10.00 en 16.00 uur via 072 5489999 of bij de balie van Taqa Theater de Vest. Vol is vol, dus wees er snel bij.

Reserveer snel een GRATIS ticket!

Verder in dit nummer

Resten van Wouthuyse aangetroffen	pag	4-5
Stagiair Alex de Caluwé onderzocht glasvondsten	pag	6
3D-model Grote Sint Laurenskerk	pag	7
Groene Zwaan De Rijk in de steigers	pag	7
Voormalige gevangenis Schutterswei wordt hotel	pag	8-9
Timewarp Schutterswei	pag	9
Engels aardewerk uit Alkmaarse bodem toch van Nederlandse makelij?	pag	10-11
Monumentale oude school wordt woonplek	pag	12-13
Archeologen vinden schuilkerk Oudorp	pag	14-15
Bijzondere bodemvondsten: olijvenpitten	pag	16
Colofon	pag	16

■ NIEUW GEOPENDE MONUMENTEN

Dit jaar zijn er zeven nieuwe monumenten te bezoeken. Sommige zijn 'oude bekenden' die een paar jaar gesloten zijn geweest. De getallen tussen haakjes zijn de nummers op de plattegrond en de routegids.

- **Gasfabriek** Helderseweg 28, Alkmaar (38)
- **Hervormde kerk** Noordervaart 122, Stompertoren (51)
- **Rentenierswoning** Noordeinde 80, Grootchermer (57)
- **Het Walhuis/Museum Jan Boon** Rechtstraat 146, De Rijk (69)
- **Fort Markenbinnen** Provincialeweg 11 Markenbinnen (70)
- **Schutterswei** Prins Bernhardlaan 16, Alkmaar (2A op afspraak)
- **Woonhuis** Verdrunkenoord 37, Alkmaar (4A op afspraak)

DOE, BELEEF & BEWONDER

Resten van Wouthuyse aangetroffen bij 'werk aan de weg'

Uitsnede uit de kaart van Noord-Holland door Joost Jansz Beeldsnijder, gravure uit 1608 naar een ontwerp uit 1575 (beeldbank Noord-Hollands archief).

Uitsnede uit de kaart van Johannes Dou van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen, eerste editie uit 1680 (beeldbank Noord-Hollands archief).

Het archeologisch onderzoek langs de N244 en de N246 tussen Wormerveer en Alkmaar is verricht in opdracht van de wegenbouwers en de provincie Noord-Holland en uitgevoerd door de archeologische firma RAAP uit Leiden. Zij startten met een vooronderzoek dat al snel aanleiding gaf tot verder onderzoek, inclusief opgravingen.

ROMEINSE NEDERZETTING?

De vooronderzoeken bestonden uit een bureaustudie naar de al bekende archeologische gegevens en een onderzoek ter plekke in de vorm van grondboringen. Daarbij werd de aandacht gevestigd op een vindplaats ter hoogte van de Woude, waar de aanleg van een rotonde gepland is. Hier waren in 1957 bij de eerste aanleg van de N246 sporen van bewoning gevonden uit de Romeinse tijd. Bovendien staat hier op zeventiende-eeuwse kaarten het gehucht Wouthuyse ingetekend. Dat gehucht was in 1643 doorsneden door het graven van de Markervaart tijdens de droogmakerij van de Starnmeer.

Op basis van de vooronderzoeken werd besloten om proefsleuven te graven aan weerszijden van de weg. Dit om te bepalen of er nog waardevolle resten in de bodem zaten uit de Romeinse tijd of uit de

tijd van Wouthuyse. De naam Wouthuyse komt in Nederland overigens vaker voor, onder andere zo'n 5 kilometer ten noorden van De Woude bij Driehuizen. 'Woud' verwijst meestal naar moerasbos in veengebieden.

DE PROEFSLEUVEN

De eerste proefsleuf langs de oostkant van de weg (gemeente Alkmaar) leverde geen archeologische sporen op. Afgezien van een puinlaag met veel aardewerk, waarvan het vroegste materiaal nog zestiende-eeuws lijkt en het jongste materiaal toch ook nog van voor 1700.

De proefsleuf aan de westkant (gemeente Castricum) kon alleen worden aangelegd ten noorden van de afrit naar de pont. Ten zuiden van de afrit staat namelijk een bosje met jonge bomen waarin een flinke laag water staat. Ook hier werden op het veen geen vondsten uit de Romeinse tijd aangetroffen. Maar wel de resten van een gebouw van het dorp Wouthuyse. Er is toen meteen besloten tot opgraving van dit stuk terrein.

OPGRAVING VAN WOUTHUYSE

Het veen bleek al in de late Middeleeuwen in stroken te zijn afgegraven voor turfwinning. Brede greppels in het veen werden vervolgens weer gedempt met klei uit de omgeving, waarin af en toe ook een enkele baksteen en potscherf zat. De datering van deze vondsten wordt overigens nog onderzocht. Het landschap is daarna door een overstroming getroffen die over het hele terrein een laag van 10 tot 20 cm grijze klei achterliet.

Voor de bouw van een huis is er op de kleilaag een platform opgevoerd van klei. Hierin zat nog wat puin en aardewerk, waarschijnlijk uit de periode rond 1600. Op dit platform kwamen de resten te voorschijn van een gebouw waarvan de staanders rustten op bakstenen voeten ('poeren'). De archeologen vonden daarbij ondiepe bakstenen funderingen van een zijwand en een tussenwand. Het is de vraag of er op die funderingen stenen muren hebben gestaan. Het kan ook zijn dat hier sprake was van alleen houtbouw, zoals in de 'Zaanse bouwstijl'. De staanders leveren bij elkaar een plattegrond op van een gebouw met drie beuken, ongeveer in oost-west richting gelegen.

De inmiddels aangevulde proefsleuf langs de oostkant van de N246, gemeente Alkmaar (vanuit het noorden gezien).

Tijmen Kok van de firma RAAP toont de vondsten uit de kleiterp, datering rond 1600.

EEN WEGGETJE MET ZES HUIZEN

Op de kaart van 1680 bestaat dit deel van Wouthuyse uit een weggetje dat globaal in noord-zuidelijke richting loopt. Aan weerskanten van het weggetje staan drie huizen naast elkaar, met de voorgevel aan de weg. De opgegraven resten betreffen vermoedelijk het noordwestelijke erf van dit gehucht. Het tweede erf zal onder de oprit naar de pont hebben gelegen en het derde in het moeras-sige bosje ten zuiden ervan.

Misschien is hier uiteindelijk nog nader onderzoek mogelijk als het water wordt weggepompt en de boompjes zijn verwijderd. Maar het is de vraag of de bodem hier niet al teveel is verstoord.

Bronnen: Coppens, C.F.H., 2017: Plangebied N246 in Noord-Holland, gemeenten Alkmaar, Castricum en Zaanstad. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkenkende en deels karterende fase), RAAP-notitie 5788, Leiden.
Helderman, E.J., 1958-1959: Een Friese nederzetting op het veen bij Marken Binnen (prov. N-Holl.), *Westerheem* Jg.7 blz.92-97 en 102-107 en Pl.XVI-XVIII en XXI-XXIII, Jg.8 blz.2-6.
Jordanov, M.S., 2016: Plangebied Groot Onderhoud N244A-N246, provincie Noord-Holland. Gemeentes Alkmaar, Zaanstad, Castricum en Uitgeest. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek, RAAP-rapport 3159, Weesp.

Opgraving van 17de-eeuwse huisresten op een erf van Wouthuyse (vanuit het zuiden).

Opgraving van 17de-eeuwse huisresten op een erf van Wouthuyse, met op de achtergrond de pont van De Woude (vanuit het noordoosten).

Samenwerking

De N246 vormt tegenwoordig de gemeentegrens tussen de gemeenten Alkmaar en Castricum. Daardoor zijn beide gemeenten hier het bevoegd gezag voor toezicht en handhaving van vergunningen, ook als het gaat om archeologie. Beslissingen over het onderzoek moesten in goed overleg genomen worden met de andere partijen, onder wie de provincie Noord-Holland als opdrachtgever, de wegenbouwer Dura Vermeer, en archeologiefirma RAAP, als uitvoerder van het onderzoek.

Op basis van de vooronderzoeken werd besloten om proefsleuven te graven aan weerszijden van de weg. Dit om te bepalen of er nog waardevolle resten in de bodem zaten uit de Romeinse tijd of van Wouthuyse. Om tijd en kosten te besparen, is afgeweken van de normale procedures in dit soort situaties. Afsgesproken werd dat de archeologen meteen konden overgaan op een uitvoeriger opgraving, zodra er resten zouden worden aangetroffen in de proefsleuf. Dit uiteraard wel na afstemming met gemeenten en opdrachtgevers.

Opgraving van de ondergrond onder de middeleeuwse kleilaag: in de donkerbruine veengrond tekenen zich de met grijze klei gedempte sleuven van de veenstekers af.

ZEVENTIENDE EEUW

Het gevonden materiaal lijkt merendeels uit de zeventiende eeuw te komen, tot ongeveer 1680. Dat zou dus betekenen dat het dorpje Wouthuyse al kort na opmeting van de kaart van Johannes Dou (1680) moet zijn verdwenen.

Maar de precieze datering van de vondsten zal nog moeten worden geverifieerd bij de verdere uitwerking. Dus: wordt vervolgd in de nieuwsbrief van december.

Peter Bitter, stadsarcheoloog

Stagiair Alex de Caluwé onderzocht glasvondsten Als je zo'n wijnfles oppakt, heb je een stukje geschiedenis in je hand

Alex de Caluwé (25) is bezig met zijn master Archeologie aan de Universiteit van Amsterdam. De afgelopen drie maanden deed hij onderzoek naar Alkmaarse wijnflessen uit de zestiende tot en met de achttiende eeuw: "Glas was nieuw voor mij. De meeste onderzoeken gaan over aardewerk."

Wat maakt het interessant om glas te onderzoeken?

"Glas leert je veel over de mensen die vroeger op een bepaalde plek woonden. Het vertelt je in feite wat ze dronken, en tot welke sociale klasse men behoorde. In de zestiende en zeventiende eeuw was het nog vooral een product voor de middenklasse, omdat het nogal arbeidsintensief was om glas te maken. Maar vanaf de negentiende eeuw werd glas industrieel geproduceerd en werd het veel gewoner."

■ NIEUWE TERMEN

"Het was wel een aparte ervaring voor mij. Als het gaat om aardewerk, kan ik alle termen die daarbij horen zonder moeite opdreunen. Dat is er zo ingestampt! Bij dit onderzoek leerde ik allemaal nieuwe termen. En behalve een nieuw product, was het ook een nieuwe periode voor mij om me in te verdiepen: de zogenoemde

de vroegmoderne tijd. Ik was tot nu toe vooral bezig geweest met de middeleeuwen. Het mooiste van dit vak vind ik de combinatie van theorie en praktijk. Als ik zo'n fles pak, heb ik gewoon een stukje geschiedenis in mijn handen!"

Hoe ging je te werk met het glas in Alkmaar?

"Ik heb me beperkt tot de wijnflessen uit de zestiende tot en met de achttiende eeuw en heb aan de hand van de vondsten verschillende handelsstromen in wijnflessen in Noord-West Europa in kaart kunnen brengen. Zo was Engeland een groot productiecentrum van wijnflessen. Van daaruit zijn in die tijd heel wat flessen verscheept naar grote handelssteden in onder meer Frankrijk. Daar ging dan de wijn in grote houten vaten naartoe en ter plekke werd de wijn gebotteld en verkocht. Wat ik nu wilde onderzoeken, is waar de meeste wijnflessen die hier gevonden zijn vandaan kwamen. Of er meer Engelse, Duitse of Franse flessen zijn gevonden. Maar ook in Nederland werden wijnflessen gemaakt. Ik weet op dit moment nog niet wat de uitkomst is, want ik moet nog één en ander uitwerken, maar tot nu toe is het grootste deel van Franse en Engelse afkomst."

Waar kun je de herkomst van de fles aan herkennen?

"Aan de soort glas, het materiaal dus, en de kleur. Engelse wijnflessen zijn bijvoorbeeld vaak wat donkerder van kleur. Een ander kenmerk waaraan je een fles herkent, is het overblijfsel van het pontiel. Dat is het litteken in de ziel van de fles waar de blaaspijp vastzat tijdens de productie. Het wordt alleen aangetroffen bij flessen die industrieel gemaakt zijn."

Judith Flapper

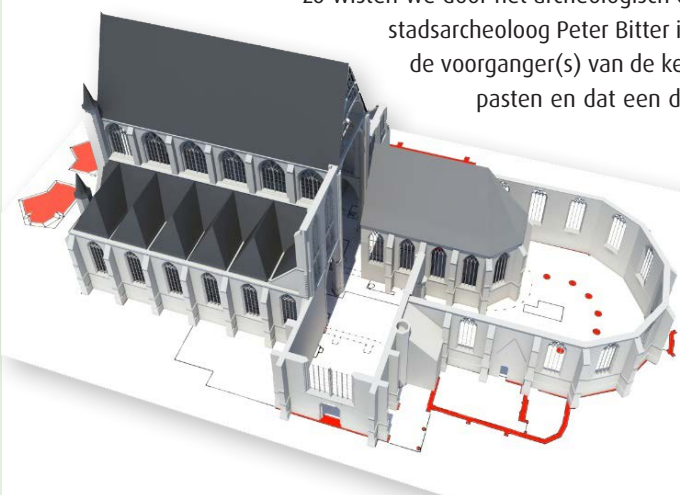
3D-model Grote Sint Laurenskerk helpt mysteries oplossen

In oktober komt het langverwachte boek uit over de bouwgeschiedenis van de Grote of Sint-Laurenskerk. Na jaren van onderzoek weten we nu precies hoe de bouwmeesters hun huzarenstukje hebben kunnen uitvoeren. Door een combinatie van slim inkopen en goed plannen waren zij in staat om in minder dan vijftig jaar een immens kerkgebouw neer te zetten. Het maken van een 3D-model hielp om een aantal van de mysteries op te lossen.

Bij hun onderzoek konden de bouwhistorici Jan van der Hoeven en Karel Emmens heel precies reconstrueren hoe de kerk was gebouwd op basis van de bouwnaden en hoe hier de verschillende bouwdelen op elkaar aansloten. Dit was een grote verrassing omdat we niet hadden verwacht dat dat nog goed afleesbaar zou zijn na vijfhonderd jaar en talloze restauraties.

■ 3D-RECONSTRUCTIE

Om deze mooie resultaten van het onderzoek voor iedereen inzichtelijk te maken, hebben we ervoor gekozen een 3D-model van de kerk te laten bouwen. Dit is gedaan door Daan Claessen van Erfgoed Utrecht. In Utrecht hadden ze al veel ervaring opgedaan met 3D-reconstructies van de Domtoren en het stadhuiscomplex. En tot onze grote blijdschap mochten we van hun kennis en kunde gebruik maken. Voordeel van het digitaal nabouwen van de kerk is dat sommige mysteries juist op deze manier konden worden opgelost.

Zo wisten we door het archeologisch onderzoek van onze eigen stadsarcheoloog Peter Bitter in de jaren negentig al dat de voorganger(s) van de kerk binnen de huidige kerk pasten en dat een deel van de fundering was hergebruikt. Maar daarnaast wordt nu ook duidelijk hoe de kerk waarschijnlijk heeft gefunctioneerd tijdens de bouw, die startte in 1470.

Bekijk het uitgebreide verhaal op erfgoedalkmaar.nl

Carolien Roozendaal

■ OMGEVALLEN TOREN

In 1468 viel de nieuwe gebouwde toren boven op het schip van de oude kerk, het koor bleef echter gespaard. Dit deel kon helaas niet archeologisch worden onderzocht, maar met de 3D-reconstructie is aannemelijk gemaakt dat het koor nog tot ongeveer 1500 als kerkruimte heeft gefunctioneerd terwijl er omheen de bouwwerkzaamheden in volle gang waren.

Vanaf 8 september is het 3D-model te zien als onderdeel van de vaste tentoonstelling in de kerk zelf. De perfecte plek om je bewust te worden van het vakmanschap, de durf en het geloof die samen leidden tot het nu 500 jaar oude huzarenstuk van onze voorouders, de Grote Sint-Laurenskerk.

Groene Zwaan De Rijp in de steigers

Sinds begin juni staat de Groene Zwaan in de Rijp in de steigers. Deze voormalige Lutherse kerk aan de Rechtstraat 12 is inmiddels al jaren in gebruik als cultureel centrum. Dat enig onderhoud aan het pand nodig was, was bekend. Maar, nu alles op de steiger van dichtbij bekeken kan worden, is nog beter te zien wat er allemaal moet gebeuren.

De werkzaamheden worden uitgevoerd door de firma Pronk uit Warmenhuizen en de verwachting is dat het pand er eind dit jaar weer uit ziet als nieuw. We gaan de werkzaamheden volgen, dus houd onze website, de Facebookpagina en de volgende nieuwsbrief in de gaten.

Geopend tijdens Open Monumentendag 8 september

Voormalige gevangenis Schutterswei wordt hotel

Een prachtig gebouw, dat je nooit mocht zien, komt tevoorschijn

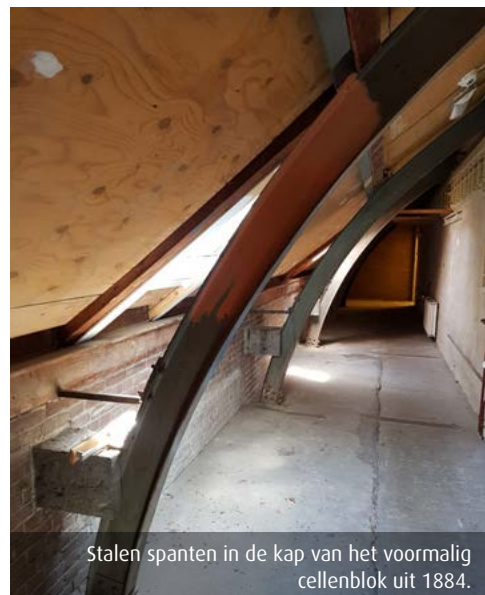

De door een systeemplafond verborgen kapconstructie in het entreegebouw uit 1884 met hier een zichtbaar sleutelstuk dat is aangetast door zwam.

Schutterswei, de voormalige gevangenis in stadspark De Hout, wordt omgebouwd tot hotel. Het gevangeniscomplex werd in 1882 tot 1886 gebouwd in neorenaissance-stijl. Ontwerper was de architect Johan Frederik Metzelaar, die internationaal bekend werd met de koepelgevangenissen van Breda en Arnhem. Het karakteristieke gebouw in De Hout, dat sinds 2012 niet meer dienst doet als gevangenis, is straks toegankelijk voor iedereen. Met onder meer een terras in een nu nog afgesloten binnenhof aan de Westerweg.

Schutterswei is verkocht aan GTP Vastgoed, dat het gaat ombouwen tot hotel. Een enthousiaste Jerry Breg (directeur) leidt ons langs de voormalige gemeenschappelijke ruimtes die straks worden ingericht als vergaderzalen, de voormalige kantoren waar suites komen én niet te vergeten de 92 cellen die zullen worden omgetoverd tot hotelkamers: "We willen van twee of drie cellen één hotelkamer maken. Daarvoor maken we een doorbraak in de wanden. Maar die gaan, vanwege de constructie van het gebouw, dus niet helemaal weg."

Door de hoge, in vakken verdeelde ramen, zonder traliwerk aan de buitenkant, ogen de kamers minder als gevangenscellen dan je misschien zou verwachten. Jerry: "De kozijnen en de vakverdeling zijn van staal, zodat ze meteen fungeren als tralies. Wij gaan de ramen trouwens wel vervangen. Er komen ramen voor terug die weliswaar ook uit vakken bestaan, maar groter dan de huidige." Een ander detail in de toekomstige hotelkamers, zijn de gewelfde plafonds. Jerry: "Die zijn nu vlak gestukt, maar in sommige cellen hebben we al kunnen zien dat ze uit losse stenen zijn opgebouwd."

Stalen spanten in de kap van het voormalig cellenblok uit 1884.

De karakteristieke gevangenistrappen met balustrades blijven gehandhaafd in het hotel.

Kenmerkende historische elementen, zoals de gewelfde plafonds, maar ook bijvoorbeeld de typische gevangenistrappen, zullen behouden blijven en de basis vormen voor het toekomstige hotel.

Hoe zorg je er straks voor dat je het karakter van het pand overeind houdt en er een mooi hotel van maakt dat toch niet teveel doet denken aan een gevangenis?

"Ja, dat is onze grootste uitdaging. Ervoor zorgen dat het een warm en gastvrij hotel wordt, waar iedereen zich welkom voelt. De kamers moeten niet meer refereren aan een cel, want anders krijgen we waarschijnlijk veel eenmalige bezoekers die uit nieuwsgierigheid komen kijken maar nooit meer terugkomen..."

DE ARCHITECT

John Kerstens van Kerstens | de Ruiter Architecten maakte het plan voor de herbestemming van het gebouw en vervolgens ook het ontwerp voor het hotel.

Een wasbak op de gang uit heel oude tijden.

Teksten die op de muur geschreven zijn voor de opnames van de tv-serie Celblok H.

Spannend om met een voormalige gevangenis aan de slag te gaan?

"Ja, maar vooral in positieve zin! Het is toch ontzettend gaaf om zo'n pand, waar je nooit mocht komen en dat altijd verstopt is geweest achter bosjes, straks gewoon te kunnen bezoeken!"

Wat is de belangrijkste verandering?

"De meest opvallende is dat we aan de kant van de Westerweg de gymzaal weghalen. En de gevangensmuur breken we af tot het maaiveld. Dat maakt dat het hele hof, ofwel de binnentuin open komt te liggen. Daar komt straks ook het terras van het restaurant. Er blijven trouwens wel restanten van de gevangensmuur staan als herinnering aan wat het ooit geweest is."

DE CIPIER

Jeroen Noltén, die jarenlang in dienst was bij Schutterswei als cipier, ofwel gevangensbewaarder, is sinds de sluiting van de gevangenis de beheerder van het gebouw. In die hoedanigheid maakte hij ook de filmopnamen mee die er vanaf 2013 zijn gemaakt voor de televisieserie Celblok H, met Isa Hoes in één van de hoofdrollen: "Toen was ik elke dag al om zeven uur aanwezig om de deur open te doen en verder faciliteerde ik alles wat maar nodig was. En ik bleef tot ze klaar waren aan het eind van de dag. Dat waren lange dagen, maar het was een leuke tijd!" Het gesprek vindt plaats in een voormalige transportcel waar de wanden volgekleed zijn met tekeningen en teksten als 'Keep your head

up' en 'Laat me eruit'. Toch blijkt dat niet het werk van de voormalige gevangenen te zijn. Jeroen: "Nee, als dat zo was, hadden wij ons werk niet goed gedaan! De gedetineerden kregen hier de kans niet voor. Die werden zo goed gecontroleerd voordat ze binnenkwamen. En als ze toch betrappt werden met stiften of andere verboden artikelen, dan gingen ze meteen de strafcel in. De tekeningen en teksten zijn op de muur gezet voor de tv-serie, het was onderdeel van het decor."

Hoe vind je het dat het gebouw nu een hotel wordt?

"Ik vind het leuk dat het gebouw bewaard blijft, maar in feite is het natuurlijk altijd een hotel geweest... Alleen moeten de mensen er straks voor betalen."

Judith Flapper

De binnenplaats van Schutterswei wordt straks open richting de Westerweg. Hier komt het restaurant van het hotel met een terras.

Geopend tijdens Open Monumentendag 8 september

Over Schutterswei

Schutterswei werd in 1884 gebouwd naar ontwerp van Rijksbouwmeester ing. J.F. Metzelaar. Het terrein, dat oorspronkelijk als exercitieterrein voor de schutterij werd gebruikt, werd in 1882 kosteloos aan het Rijk aangeboden om een gevangenis te bouwen. Het oorspronkelijke gebouw bestond uit een hoofdgebouw aan de Prins Bernardlaan met daarachter een cellenvleugel met 26 cellen en 3 lokalen. In 1889 en 1891 werd het complex uitgebreid met een nieuwe cellenvleugel met 76 cellen achter op het terrein. In 1891 werden ook de dienstwoningen links en rechts van het hoofdgebouw gebouwd. De laatste gevangene verliet in 2012 de gevangenis, waarna het Rijk de grond weer terug moest geven aan de gemeente.

Timewarp: Schutterswei

Gevangenen kijken

2 juni 1989. 57 gevangenen worden, volgens het Noord-Hollands Dagblad op een onverwacht moment, vanuit Hoorn overgeplaatst naar Schutterswei Alkmaar. Ze komen aan in gesloten justitiebussen die veel bekijks trekken. Deze kinderen staan te kijken op de plek waar de gevangenen naar binnen worden gereden, aan de achterzijde van het gebouw. (Oude foto: Fotostudio Wick Natziyl) Meer timewarps zijn te zien op: bit.ly/timewarps

Mark Alphenaar, Regionaal Archief Alkmaar

Engels aardewerk uit Alkmaarse bodem toch van Nederlandse makelij?

Vier voorbeelden van theekopjes gevonden in de Langestraat, van links naar rechts: waarschijnlijk Delfts industrieel, Worcester eerste periode, pearlware en een Delfts aardewerk product.

De afgelopen dertig jaar zijn er in Alkmaar al heel wat opgravingen gedaan, waarbij talloze beerputten zijn opgegraven, met name uit de achttiende en vroege negentiende eeuw. Wat opviel bij de vondsten die daaruit naar boven kwamen, was de grote hoeveelheid industrieel aardewerk van Engelse afkomst. Tenminste... dat werd tot nu toe altijd gedacht. Maar was dat wel zo? Of werd een deel van dit aardewerk achteraf toch in Nederland gemaakt?

De grote hoeveelheid industrieel geproduceerd wit aardewerk die de afgelopen jaren tijdens opgravingen naar boven kwam, kreeg tot nu toe grotendeels het stempel 'van Engelse origine'.

Op zich logisch, als je bedenkt dat pas in 1836 de bekende keramiekkampfabrieken van Petrus Regout in Maastricht werden opgericht en er in principe pas vanaf die tijd op grote schaal industrieel aardewerk werd geproduceerd in Nederland.

■ ENGELSE INDUSTRIËLE REVOLUTIE

Het in Alkmaar gevonden aardewerk komt met name uit de achttiende en vroege negentiende eeuw en 'moest' dus wel uit het buitenland afkomstig zijn, en dan waarschijnlijk uit Engeland. Daar begon in de achttiende eeuw de Industriële revolutie. Tot 1725 werd in Engeland op grote schaal aardewerken gebruiksgoed met de hand gemaakt.

Die werkwijze maakte toen plaats voor een industriële productie van keramiek op nog veel grotere schaal. Dat had een duidelijke invloed op de verkoop van het met de hand geproduceerde aardewerk in Nederland.

Een gitzwart uitgeslagen kop, gevonden in een beerput aan de Turfmarkt.

Vooraf rond het jaar 1760, als de beroemde Wedgwood zijn zogenoemde creamware aardewerk lanceert, neemt de invoer van Engels gebruiksgoed in de

Nederlanden een enorme vlucht. Dusdanig, dat de Nederlandse nijverheid hier zwaar onder te lijden heeft. Menig 'Delftse' pottenbakker geeft er in deze tijd de brui aan.

Totdat een tegenbeweging ontstond om het Engelse aardewerk na te maken. Een artikel van Adri van der Meulen en Paul Smeele over dit onderwerp ('Vormen uit vuur', 2014) geeft een goed beeld van de ontwikkelingen op dat gebied. We kunnen er ook uit lezen dat de desbetreffende pottenbakkers aardig in de buurt kwamen van het Engelse aardewerk. Echter, om echt een goed beeld te krijgen van het product ontbreken hier de nodige afbeeldingen. Daarnaast beschikken wij niet over voldoende archeologische bewijsvoering, zoals pottenbakkersafval. Wel is er een afbeelding van drie industrieel vervaardigde kommetjes uit waarschijnlijk Delft uit de collectie van museum Boymans van Beuningen. Het zijn drie producten gemaakt in Delft.

Een ander interessant artikel is van de hand van Wytze Stellingwerf, met de titel 'De patriot achter de pot'. De afbeeldingen bij dit artikel tonen onder meer voorbeelden van een Delfts kopje, een Engelse creamware variant, maar ook een zeer waarschijnlijk Delfts Industrieel vervaardigd kopje uit dezelfde tijd. Een goede aanleiding dus om het in Alkmaar gevonden zogenaamde Engelse aardewerk nog eens opnieuw te bekijken.

■ ALKMAARSE VONDSTEN OPNIEUW BEKEKEN

Het eerste stukje aardewerk uit Alkmaarse bodem dat we opnieuw bekijken, is een schoteltje dat werd gevonden tijdens een opgraving uit 2016 aan het Ritsevoort. Van het bijbehorende kopje werd enkel een bodemfragment aangetroffen. Het aardewerk is gevonden in een houten afvalbak uit de periode 1675-1800. (De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet gepubliceerd. Er is wel over geschreven in de Nieuwsbrief erfgoed Alkmaar nr. 48, april 2017.)

Het schoteltje heeft een diameter van 11 cm en is versierd met een vrij simpel uitgevoerd bloemetjesdecor in de kleuren mangaan, groen en blauw. In Hasselt is een kopje gevonden met bijna dezelfde uitstraling en versiering. Opvallend is dat het glazuur door het verblijf in de zandige bodem volledig is uitgebleekt. Het schoteltje is een voorbeeld van een product waarmee de (wellicht dus Delftse)

Schoteltje van imitatie creamware met bloemetjes in mangaan, groen en blauw.

pottenbakker het Engelse creamware product vrij goed benaderde.

■ THEEKOMMEN

Het tweede voorbeeld gaat om een zevental theekommen die werden aangetroffen tijdens een opgraving in 1997 in de Langestraat op de plek van de huidige kledingwinkel Sting. Het betrof hier een beerput uit de periode van ca 1750 tot ongeveer 1850. Opvallend was dat er wel 95 industriële wit vervaardigde aardewerken voorwerpen naar bo-

ven kwamen waarvan een groot deel bestond uit het bekende roomkleurige creamware. Al deze voorwerpen waren nog helder van kleur en hadden het eeuwenlange verblijf in de bodem goed doorstaan. Met uitzondering van zeven theekommetjes (waarvan drie nog compleet), die door de inwerking van zuren gitzwart waren geworden.

Vergelijken we de theekommen met de nog schone voorbeelden van Engels creamware, dan valt het op dat dit baksel compacter is en dat de wand dunner is uitgevoerd. De bodem van de zeven theekommen heeft een 'messcherpe' standing (waar de kom op rust) in plaats van een standing met platte onderzijde, zoals gebruikelijk was bij het meeste Engelse aardewerk.

■ TURFMARKT

Tenslotte hebben we nog een kopje onder de loep genomen dat werd aangetroffen in een in 1989 gevonden beerput aan de Turfmarkt. Ook hier is het glazuur weer uitgeslagen waardoor het kopje zo zwart is als kool...

■ CONCLUSIE

Opvallend is dat het Nederlandse aardewerk in vergelijking met het Engelse door het langdurige verblijf in de bodem vaak niet alleen verschoten is van kleur, maar in de meeste

Rob Roedema aan het werk in het archeologisch centrum.

gevallen zelfs gitzwart is geworden is. De Delftse versie van het 'Engelse' aardewerk van toen zweeft tussen het Worcester aardewerk en het Staffordshire aardewerk, dat ook veel gevonden werd in ons land. Voor het Delftse product zijn de makers altijd het loodglazuur blijven gebruiken dat van oudsher al gebruikt werd. Eenmaal in de grond, wordt dit glazuur dus aangetast. Dat maakt de gevonden producten minder mooi. Aan de andere kant kunnen we door deze wetenschap nu wel eenvoudiger Delfts 'Engels' aardewerk onderscheiden van het echte Engelse aardewerk: we weten het zodra het gitzwart uit de bodem komt!

Rob Roedema,
archeoloog

Deze kommen, gevonden in de Langestraat, waren onversierd en hebben een hoogte van rond de 5.5 cm.

Verhuizen naar een nieuwe wereld

Oude school wordt thuis voor twee gezinnen

De twee gezinnen samen aan de thee in de tuin achter de woning van Eva en Daan (beiden links).

Tim & Myrthe en Daan & Eva wonen met hun vier kinderen in een monumentale oude school aan de Rechtestraat in het pittoreske dorp De Rijk. Het is de droom van velen, maar deze twee jonge gezinnen deden het. Ze richtten een tijdelijk onderkomen in op de eerste verdieping en in het bijgebouwtje en zijn nu druk bezig de klaslokalen en de voormalige gymzaal om te bouwen tot twee leefruimtes van formaat.

Daan en Myrthe van der Sluis zijn broer en zus. Daan woont samen met Eva Kardinaal en samen hebben ze drie kinderen van 2, 5 en 7 jaar. Myrthe heeft met haar partner Tim Beselink een dochter van een jaar. Myrthe en Tim verhuisden vorig jaar vanuit hun nieuwbouwwoning in De Rijk naar deze totaal nieuwe wereld. Ook voor Daan en Eva is dit een nieuwe wereld, maar in een heel ander opzicht. Zij verruilden namelijk hun stadse leven aan de Geestersingel in Alkmaar voor het leven in een dorp. Met het wonen in een monument waren Daan en Eva al bekend. Eva: "We hebben aan het huis aan de singel ook ontzettend veel gedaan. En dat was nog niet eens af toen dit voorbij kwam. Toch hebben we toen nog wat klussen opgepakt om mooie foto's te kunnen maken voor de verkoop. En binnen een week was het verkocht!"

Eén van de schoollokalen die straks omgevormd worden tot twee ruime woonkamers.

■ GEMEENTELIJK MONUMENT

Het voormalige schoolgebouw aan de Rechtestraat 148 en 148a is een gemeentelijk monument dat in 1901 is gebouwd in zogenoemde neorenaissancestijl. De laatste jaren was de school in gebruik als openbare bibliotheek en kinderdagverblijf. Een pand dus dat voor veel generaties in De Rijk een belangrijke rol heeft gespeeld.

Tim: "Toen ik het telefoontje kreeg met de mededeling dat de keus op ons plan was gevallen en dat wij het dus mochten kopen, was ik eerst in shock. We woonden pas drie jaar in onze nieuwbouwwoning..."

Daan: "En het was ook best spannend, want er zat bijvoorbeeld nog geen woonbestemming op dit pand. Al gaf de keuze voor ons plan natuurlijk wel hoop dat dat goed zou komen."

Eva: "En we hebben uiteraard eerst goed onderzoek verricht voordat we ons plan indieden."

Daan: "We hadden begrepen dat het wel twee jaar kon duren voordat die bestemmingsplanwijziging en alle vergunningen rond zouden zijn. Omwonenden konden immers ook nog bezwaar aantekenen. Maar binnen een half jaar was alles rond!"

■ TWEE WONINGEN

Dat was twee jaar geleden, in 2016. Eva en Daan verhuisden in juli en een paar maanden later volgden Myrthe en Tim. Zij hadden nog even wat tijd nodig om de eerste verdieping klaar te maken voor tijdelijke bewoning, terwijl Eva en Daan meteen in het bijgebouwtje

Dit voormalige lokaal wordt straks de woonkamer van Eva en Daan.

terecht konden, dat deel uitmaakt van hun deel van het huis. Daan: "We hebben besloten om er echt twee woningen van te maken, zodat één van de gezinnen bij wijze van spreken morgen kan verhuizen. Op die manier ben je niet aan elkaar gebonden."

Myrthe: "Dus in de praktijk zijn we in feite gewoon burens."

Eva: "Met een hoop voordelen natuurlijk. Bijvoorbeeld dat we af en toe kunnen vragen of de kinderen even bij Myrthe en Tim kunnen, zodat wij iets voor onszelf kunnen doen."

Hoe is het contact met Monumentenzorg?

Tim: "Heel goed! De adviseur is tot nu toe erg tevreden over wat we doen. En dat gaat dan vooral over hoe we aan de buitenkant de originele details terugbrengen. Want binnen is er eigenlijk weinig monumentaals overgebleven aan het pand."

Daan: "Wat ik wel heel indrukwekkend vind, zijn die balken van 15 meter die helemaal van de ene naar de andere kant van de gevel lopen."

Eva: "Ja, stel je voor hoeveel bomen daarin zitten..."

Daan: "En die zijn dus allemaal rond 1900 hier naartoe vervoerd (waarschijnlijk vanuit Scandinavië, red.). Maar de buitenkant is al grotendeels opgeknapt. De kozijnen hebben weer hun oorspronkelijke vorm, mét de natuurstenen dorpels."

Eva: "En het mozaïek boven de ramen, dat op sommige plekken verdwenen was, komt ook weer allemaal terug."

■ SUBSIDIE

Het terugbrengen van originele onderdelen en details aan het pand is gebeurd met subsidie voor gemeentelijke monumenten. Die is onder meer ingezet voor het vervangen van de kozijnen in de voorgevel. De oorspronkelijke kozijnen zijn in de jaren tachtig, toen de bibliotheek zich vestigde in het pand, vervangen door moderne ramen. De dichtgemetselde verdiepingsramen aan de zijgevels zijn weer open gemaakt en de kozijnen en ramen zijn gereconstrueerd aan de hand van oude foto's. Datzelfde geldt voor de hardstenen lekdorpels onder de kozijnen en ramen aan de voorgevel, die zijn gemaakt door een natuursteenbedrijf uit Driebruggen. Mogelijk worden in de toekomst ook de voordeuren op deze manier aangepakt.

■ VERTROUWEN

Myrthe: "We krijgen tot nu toe veel positieve reacties uit het dorp. Zeker nu ze zien dat het pand zo opknapt aan de buitenkant. Dat geeft blijkbaar vertrouwen, want ik heb begrepen dat sommigen ook hun twijfels hadden over wat twee van zulke jonge stellen zouden doen met zo'n pand."

Beneden, waar voorheen de lokalen waren, is het nog grotendeels open. Beide gezinnen krijgen straks een voormalig klaslokaal als woonkamer, uitgebreid met een deel van de voormalige gymzaal, die achter de lokalen langs liep. Hier is inmiddels een tussenwand geplaatst om de twee woningen van elkaar te scheiden.

Daan: "Ja, ruimte genoeg, zoals je ziet. We hebben wat dat betreft echt een luxe probleem..."

De stellen denken nog ongeveer een jaar nodig te hebben om de woningen af te bouwen. Dan kan beneden gewoond worden en is de verdieping ingericht om te slapen en te baden. Wie nieuwsgierig is, moet nog even geduld hebben tot volgend jaar september. Dan zal, tijdens de Open Monumentendag, de voormalige school zeker opengesteld worden voor bezichtiging.

Judith Flapper

Het uitzicht uit één van de slaapkamers van Myrthe en Tim.

De tijdelijke woonkamer van Daan en Eva in het bijgebouw.

De ramen van de oude school in De Rijk hebben inmiddels weer hun oorspronkelijke vorm.

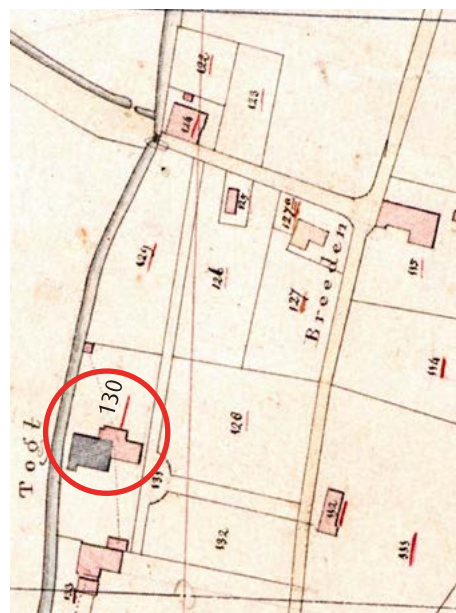
Archeologen brengen schuilkerk van Oudorp aan het licht

De pastorietaan (gezien richting de Herenweg) vertoont nog enkele hoogteverschillen die veroorzaakt kunnen zijn door resten van de 18de-eeuwse schuilkerk en pastoorwoning.

In een bosje, aan de noordkant van Oudorp, op enige afstand van de Herenweg, stond vanaf 1658 een zogenoemde schuilkerk. Het eerste exemplaar werd na tachtig jaar vervangen en na de bouw van de tegenwoordige Sint Laurentiuskerk, in 1880, werd ook de tweede schuilkerk afgebroken. Over hoe dat oude godshuis er eigenlijk uitzag, vertelt de overlevering merkwaardig genoeg helemaal niets. In april van dit jaar groeven de gemeentelijke archeologen enkele resten op.

In het midden van de zeventiende eeuw gingen de Oudorpers nog ter kerke in een schuilkerk bij boerderij De Jagersplaats aan de Huigendijk. Toen deze kerk in 1658 werd gesloten door de autoriteiten, stelde dokter Jan van Dijk een huis met schuur in een bosje bij Oudorp beschikbaar aan toenmalig pastoor Hendrik Benschop. En zo kwam de statie Oudorp tot stand, met een grote parochie die zich uitstreckte tot en met de Schermer. Een kleine tachtig jaar later, verving pastoor J.B. Brikkenaar de oude schuur door een nieuwe schuilkerk, die op 14 mei 1737 werd ingewijd. Dit gebouw zou tot 1880 in gebruik blijven.

Uitsnede uit de kadastrale minuut van 1821, met bij kavel A130 (omcirkeld) de schuilkerk (zwart) en de pastoorwoning (roze). Vanaf de Herenweg liep hier een oprit heen met een halfroond draaipunt voor ruitjes bij de T-kruising.

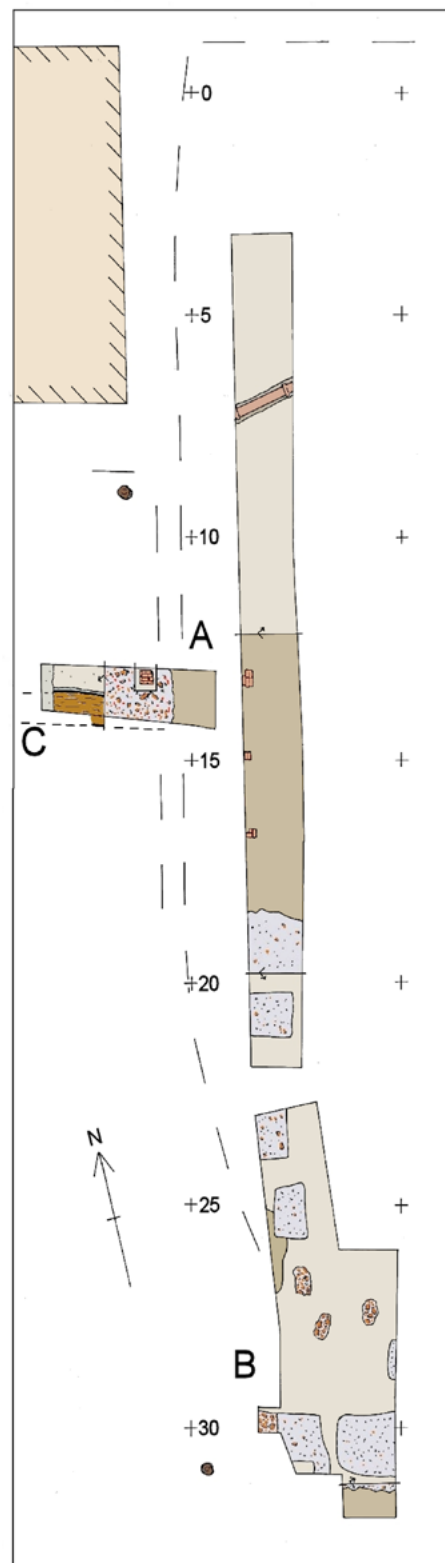
PASTOOR WITZENBURG

Aan de kerk was destijds ook het woonhuis van de pastoor verbonden. In 1785 werd de welgestelde C. Witzenburg aangesteld als pastoor. Deze stelde uit eigen zak de enorme geldsom van 20.000 gulden ter beschikking voor herstel van de kerk, inclusief het aanbrengen van schilderijen die de vijftien geheimen van de rozenkrans moesten verbeelden.

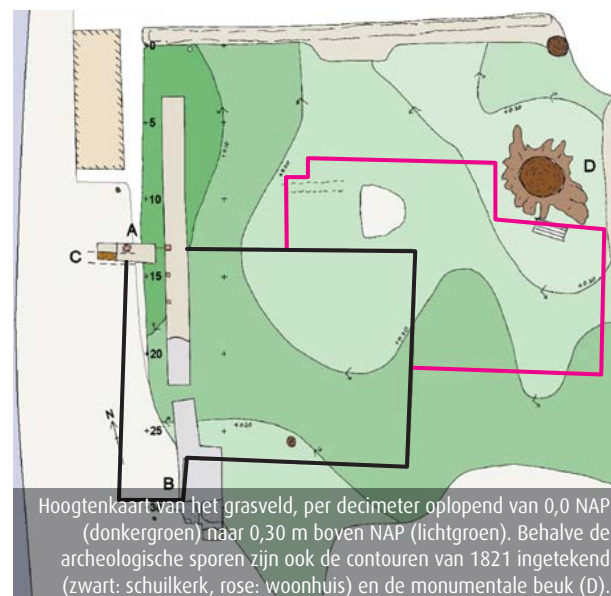
In het midden van de negentiende eeuw liet vervolgens pastoor J. Houbraken op het dak van de kerk een torentje bouwen met een klok. Inmiddels was de Rooms-Katholieke gemeente bevrijd van de onderdrukking door de gereformeerden. Dit dankzij de Grondwet van Thorbecke uit 1848, die een einde maakte aan de discriminatie van de katholieken.

KLOKGELUI

De klok had een grote symbolische waarde, want nu konden gelovigen uit de wijde omgeving voor het eerst weer met klokgelui worden opgeroepen voor de katholieke erediensten.

Plattegrond van het archeologisch onderzoek: A poeren onder de noordwesthoek van de schuilkerk (1737), B puikruilen aan de zuidkant (afbraak 1880), C 17de-eeuwse houten goot.

Hoogtenkaart van het grasveld, per decimeter oplopend van 0,0 NAP (donkergroen) naar 0,30 m boven NAP (lichtgroen). Behalve de archeologische sporen zijn ook de contouren van 1821 ingetekend (zwart: schuilkerk, roze: woonhuis) en de monumentale beuk (D).

Houbrakens opvolger, pastoor J.J. Eulenbach, nam het initiatief om een nieuwe kerk te bouwen ter vervanging van de oude schuilkerk. De nieuwe kerk zou een prominente plaats krijgen aan de Herenweg. Het Rooms-Katholieke kerkhof was hier al in 1862 aangelegd. In de eeuwen daarvoor, tijdens de onderdrukking, was namelijk ook een eigen begraafplaats verboden.

De eerste steen van de tegenwoordige kerk, werd gelegd op 1 juli 1879. Het werd een forse neogotische kerk, ontworpen door de befaamde architect E.J. Margry uit Rotterdam. Een jaar later werd de kerk al ingewijd. Aangrenzend kwam er een grote nieuwe pastorie. Het terrein achter de pastorie, waar de schuilkerk had gestaan, werd ingericht als tuin in een Engelse landschapstijl.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Aan de hand van de kaart van 1821 kunnen we zien dat de schuilkerk in de tuin achter de pastorie moet hebben gestaan. Ter plekke is in het grasveld nog wat reliëf te zien. Het feit dat het maaiveld bij het woonhuis een paar decimeter hoger lijkt te liggen, deed al vermoeden dat eventuele resten van de schuilkerk, voor zover nog aanwezig, zich wel eens heel ondiep onder het grasveld zouden kunnen bevinden.

Op verzoek van de locatieraad van de Laurentiusparochie Oudorp/Sint Pancras, die het beheer van de grond en de gebouwen verzorgt, hebben de gemeentelijke archeologen tussen 16 en 20 april een proefsleuf gegraven langs de westrand van het grasveld. Hier werden inderdaad enkele resten gevonden van de verdwenen schuilkerk. Een deel van de sporen bleek overigens wel

Onderzoek van puikruilen in de zuidhelft van de sleuf (vanuit het zuiden gezien).

De poer onder de noordwesthoek van de schuilkerk uit 1737, met ernaast een halve meter dieper een oudere houten goot die is gedempt in 1658 (vanuit het oosten gezien).

De noordhelft van de sleuf met de bakstenen poeren (vanuit het oosten gezien).

héél ondiep te liggen, namelijk meteen onder de graszode, slechts 25 cm onder het oppervlak. Om de tuin niet teveel te beschadigen, bleef de werkput beperkt tot een noord-zuid gerichte sleuf van 2 meter breed langs de rand van het grasveld. De resten zijn met een graafmachine en de schep vrij gelegd.

POEREN

De dichte begroeiing in de border van de tuin maakte verder onderzoek naar de westkant van de schuilkerk onmogelijk. Bij de noordwesthoek van de schuilkerk zijn maar twee 'poeren' gevonden, gemaakt van los gestapelde bakstenen. Een poer is een ondersteuningsconstructie en deze poeren moeten gediend hebben als onderlegger voor houtbouw op liggende balken. Ze zijn ongeveer 50 bij 50 cm, met een tussenafstand van bijna 2 meter. De meest westelijke poer droeg de hoek van het gebouw en ligt iets dieper (de onderkant ligt op 0,62 m onder NAP). Van de andere wand-poer, met de onderkant op 0,30 m onder NAP, is nog maar één steenlaag bewaard gebleven. In de sleuf zijn ten zuiden van deze twee poeren op dezelfde (on)diepte nog twee kleine poertjes aangetroffen. Deze bestaan elk uit slechts twee bakstenen naast elkaar. Met een formaat van 20 bij 20 cm dienden ze ongetwijfeld als steun voor vloerbalken in het gebouw. Het maaiveld ter plekke ligt overigens net boven NAP.

Peter Bitter, stadsarcheoloog
(Met dank aan Piet en Corrie Tamis voor hun gastvrijheid in de pauzes tijdens de werkzaamheden)

Bronnen: B. Voets, *Springlevend Oudorp. Het verhaal van een van de oudste parochies van Holland*, Oudorp 1980.

Bijzondere bodemvondsten

Olijven een mediterrane verrassing

Tekening uit 1821 van Herberg het Hof van Holland met links De Waterpoort, het Zakkendragerhuis en het brandspuihuis.

Beerputten leveren voor archeologen een schat aan informatie op. Over kookgerei, over serviesgoed dat in een bepaalde periode gebruikt werd, maar ook over wat er zoal gegeten werd. Deze keer een verhaal over wat de vondst van olijvenpitten zoal zegt over de vroegere inwoners van Alkmaar.

Ecologisch onderzoek naar resten van planten, zoogdieren, vissen en vogelbotten (ofwel archeo-botanisch en zoologisch materiaal) kan veel kennis opleveren over eetpatronen, voedselgewoontes en de voedsel-economie in bepaalde tijden.

Het was vroeger de gewoonte om voedselresten in een beerput te werpen, samen met eventueel gebroken aardewerk en glazen. Om resten van planten en dieren uit beerputten te onderzoeken, nemen archeologen een zogeheten beermonster van ongeveer vijf liter. Meestal uit de stortkoker, dus daar waar ooit het toilethok stond, omdat het afval zich vooral op deze plek ophoopt.

■ PITTEN EN GRATEN

Bij het onderzoek onderscheiden de specialisten botten van zoogdieren, visgraten en vogelbotjes, maar ook plantaardig materiaal van bijvoorbeeld specerijen, zaden en pitten.

Zo leverde de beerput die in 2002 aan de Bierkade in Alkmaar werd opgegraven een drietal olijfpitten op. Ook een spoelresidu dat in 1994 uit een beerput aan de Laat werd gehaald, bleek drie olijfpitten te

Een stilleven van Pieter Claesz. uit circa 1625. Met de aanwezigheid van een schaaltje olijven werd de rijkdom extra benadrukt.

bevatten. Er zijn dertig verschillende olijfsoorten en de pitten kunnen in grootte verschillen, maar de hier gevonden pitten waren klein van formaat, zoals de pitten van de groene olijven uit de supermarkt. Ook in de beerput van 'Het Hoff van Holland' aan de Doelenstraat werd zo'n olijfpit gevonden.

■ ZELDZAAM

Nu is de vondst van olijfpitten in het algemeen vrij zeldzaam. In de Romeinse haven in Velsen zijn er weliswaar een heleboel gevonden uit de tijd dat de Romeinen in ons land waren, maar bij opgravingen in het post-romeinse tijdperk zijn olijvenpitten schaars.

Wie zich de weelde van een dergelijke mediterrane vrucht kon veroorloven, behoorde namelijk tot de eliten van een stad. Olijfpitten zijn in ons land dan ook bijna alleen gevonden bij kastelen en herenhuizen.

■ ELITAIR

Op twee van de vindplekken gaat deze redenering zeker op. De gebruiker van de beerput aan de Laat zal ongetwijfeld tot de elite Alkmaarders behoord hebben. Dat is te zien aan de kwaliteit van het aard- en glaswerk dat hier gevonden is. En de eigenaar van de beerput aan de Bierkade was hoogstwaarschijnlijk een chirurgijn. Het aardewerk uit deze put is afkomstig uit de late zeventiende eeuw. En het is goed mogelijk dat de chirurgijn de olijven gebruikte als geneesmiddel. Bij de Grieken en Romeinen had olijfolie namelijk een medicinale waarde. En veel medicinale wetenschappelijke boeken waren gebaseerd op de Griekse ideeën over geneeskunde.

■ OPMERKELIJK

Voor herberg 'Het Hoff van Holland' geldt een ander verhaal. Hier werd dus slechts één olijfpit in het zeefresidu ontdekt. En gezien het feit dat de beerput van deze herberg in het eerste kwart van de zeventiende eeuw in gebruik was (circa 1605-1638) is deze olijfpit de oudste die tot nu toe in Alkmaar gevonden is. Het gevonden gebruiksgoed uit deze beerput duidt echter niet op een elitair etablissement. Integendeel! Nu zou het kunnen zijn dat er af en toe een exclusieve maaltijd met olijven werd bereid voor de Alkmaarse schutterij aan de overkant van de straat. Uiteraard is de vondst van een enkele olijfpit wat summier om dit te onderbouwen, maar het blijft een opmerkelijke en buitengewone vondst op deze plek.

Een meer recente vondst van olijfpitten werd gedaan bij de opgraving na de brand in de Langestraat in 2015. Het is overigens niet zeker dat ze afkomstig zijn uit het huishouden van Maria Tesselschade, die hier jarenlang gewoond heeft.

Sjaak Waterlander
(Gepensioneerd medewerker archeologie, nu vrijwilliger)

Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen: uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga en Ritske Velstra.

Opmaak & vormgeving: stip180.nl

Druk: MarcelisDekavé, Alkmaar.

Eindredactie en interviews: Judith Flapper, Allesinbalans.nu

Gratis abonnement en tips voor de redactie: erfgoed@alkmaar.nl

Contact archeologie: Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar, archeologischcentrum@alkmaar.nl

Contact monumentenzorg: Gemeente Alkmaar, Postbus 53, 1800 BC Alkmaar, monumenten@alkmaar.nl

Telefoon: 14 072

Zie ook erfgoedalkmaar.nl of, voor regelgeving en formulieren: alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar